

Komentar in karta: 2/30 SLA V133.01 'stopnice'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Za pomen 'vsaka od vodoravnih med seboj odmaknjenih ploskev v različnih višinah za lažjo hojo navzgor, navzdol', knj. *stopnica* (*i*), mn. *stopnice*, je najpogostejši in v vseh narečjih razširjen germanizem *štenge* (v T002 z oznako nov.) z manj razširjeno obliko brez sekundarnega nosnika, tj. *štege*. V koroških narečjih je prišlo do palatalizacije $g > j$ (*šteje*), v gorenjskih pa do palatalizacije $g > ž$ (*štenže*). V eni točki dolenskega narečja je kot drugi leksem zapisana še manjšalnica *štenžice*, v posavskem narečju pa, prav tako kot drugi leksem, edninska oblika *štenžnica*. Druge različice so zemljepisno ožje omejene, npr. *štegne* (in manjšalnica *štežnica* v nekaj točkah prleškega narečja), *štegle* ali *štengle*. Druga najpogostejša leksema sta romanizma *škale* (v T118 kot drugi leksem še edninska oblika *škalin*) in *ščale* ter *škaline* in *ščaline* na zahodu, na vzhodu pa *stolbe* (narečno *stube*). Leksem *stopnice*, prevzet iz knjižnega jezika, je zelo redek: zapisan je samo v devetih točkah, in sicer vedno kot dvojnica k leksemu *štenge*.

2. Morfološka analiza

stop < **stop-ъ* 'korak' ← **stop-i-ti* 'stopiti'

stopnice < **stop-ъn-ic-ę*

stoll/b- < **stollb-a/-ę* < **stǫlb-a* 'stopnica' ($l \geq m$ pred b v T403 in T405)

prelaz < **per-laz-ъ* ← **per-laz-i-ti* ← **per-* 'skozi, preko, čez, k' + **laz-i-ti* 'lesti, plaziti se'

štege < *(*šteg*)-ę ← srvnem. *stēge* 'stopnice' (tudi *stiege* > nem. *Stiege* 'stopnice')

štegne < *(*štegn*)-ę ← srvnem. *stēge*, -n- je verjetno bav. nem. (prim. nem. *Kirche* : bav. nem. *Kirchen* '(ena) cerkev')

štegnice < *(*štegn*)-ic-ę

štenge < *(*šteng*)-ę ← srvnem. *stēge* s sekundarnim -n-

štenžice < *(*štenž*)-ic-ę < *(*šteng*)-ic-ę

štegl- < *(*štegl*)-a/-ę ← sorodno s srvnem. *stigele* (> nem. *Stiegl* 'stopnice')

štengle < *(*štengl*)-ę, z vrinjenim -n-

štape < *(*štap*)-ę ← stvnem. *stapf(e)o*, *stapf*, srvnem. *stapf* 'stopinja' (> nem. *Stapf(en)*, *Stapfe* 'stopinja')

štapne < *(*štapn*)-ę ← stvnem. *stapf(e)o*, *stapf*, srvnem. *stapf*, -n- je verjetno bav. nem. (prim. nem. *Kirche* : bav. nem. *Kirchen* '(ena) cerkev')

štapnice < *(*štapn*)-ic-ę

štablj- < *(*štabl*)-*a/-e* ← stvnem. *staffal*, *stafful*, *staphal*, *staphil* 'podnožje, cokla', srvnem. *stafel*, *staffel*, *stapfel* 'stopnica, stopnja' (> nem. *Staffel* 'stopnja')
škale (Imn.) < *(*skal*)-*e* ← it. *scala* 'stopnica'
škaline (Imn.) < *(*škalin*)-*e* ← it. *scalino* 'stopnica'
ŠČale < *(*ščal*)-*e* ← furl. *scjale* (Š ≥ s v T060 in T061; Č ≥ c v T060)
ščaline < *(*ščalin*)-*e* ← furl. *scjalin* 'stopnica'
lejtre < *(*lejtr*)-*e* ← bav. srvnem. *lqiter* za srvnem. *leiter(e)* 'lestev' (> nem. *Leiter* 'lestev')
štolge, nejasno
štirja, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Karta je leksično-besedotvorno-glasoslovna.
 Kot enkratnica je kartiran leksem *štolge* v T385.
 Kot enkratnica s *šteng-* je kartiran leksem *štenžice* v T237.
 Kot enkratnica s *stegn-* je kartiran leksem *šteglice* v T368.
 Kot enkratnica s *štap-* je kartiran leksem *štape* v T196.
 Kot enkratnica s *stop-* je kartiran leksem *stop* v T300.
 Kot enkratnica s *ščal-* je kartiran leksem *ščaline* v T063.
 Kot tretji odgovor je z znakom za komentar kartiran leksem *štapnice* v T314.
 Kot drugi (ali nadaljnji) odgovor niso kartirani edninski leksemi *škalin* v T118 (mn. *škale*), *štenžnica* v T305 (mn. *štenge*), *štežnica* v T370, T372 in T376 (mn. *šte(n)ge*) in *šteglice* v T414 (mn. *štege*).
 Kot nerelevanten odgovor sta kartirana leksema *prelaz* (v T001 kot drugi leksem s pomenom 'stopnice za prehod čez plot') in *štablja* oz. *štablje* (samo kot drugi leksem v točkah T109 'za kokoške' in T128 'lesene stopnice namesto lestve v hlevih, podovih'), ki pomensko nista ustrezna.

4. Uporabljena dodatna literatura

Jakop 2015; Pavel 1909

5. Primerjaj

SLA: /; OLA: 969; ALE: 410; SDLA-SI: /; ALI: 344, 163; ASLEF: 4397 (ed.), 4399 (mn.); HJA: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Stopnice so bile že v preteklosti pomembna prvina stanovanjskih hiš, saj so omogočale dostop v hišo, povezavo med pritličjem, nadstropjem in podstrešjem ter vstop v kletne prostore.

Na zunanjščinah so se stopnice praviloma držale objekta, le v notranjščinah so bile ponekod vgrajene v ostenja s stopniščnimi jaški za vhod v vkopane kleti ali v nadstropje in na podstrešje. Redko ohranjeni so primeri polžastih stopnic (npr.

v Šentjanžu pri Radljah ob Dravi), ki so domnevno nastajale po vzoru cerkvene arhitekture.

Pred glavnim vhodom pritličnih hiš je bila lahko ena lesena (npr. v Juneževi hiši v Rogaški Slatini) ali dve kamniti oziroma zidani betonski stopnici (npr. v Tepanju v Dravinjski dolini). Če je bila stavba zasnovana kot vrhkletna ob breg prislonjena hiša, so v bivalno pritličje lahko vodile enoramne lesene (vzhodna Slovenija) ali kamnite oziroma zidane stopnice (zahodna in jugozahodna Slovenija, ki so se navezovale na lesen *gank* (osrednja, vzhodna Slovenija) ali zidan *baladur* (jugozahodna Slovenija, Kras, Istra), ali pa je bil pred vhodom glavnega pročelja postavljen prizidek, t. i. *žulj* z enojnimi ali dvojnimi enoramnimi kamnitimi ali zidanimi stopnicami (osrednja Slovenija, Dolenjska), ki jih je prekrival nadstrešek, največkrat z dvokapno strešico. Ob glavnem ali enem od stranskih pročelij so bile lahko do delno vkopane kleti pritličnih ali nadstropnih hiš speljane kamnite (npr. v vzhodni in jugozahodni Sloveniji, na vzhodnem Pohorju), lesene (iz masivnih hrastovih ali kostanjevih plohov) in iz opeke (polaganje žgane glinene opeke na bok) ali betona pozidane stopnice. Zidane stopnice so imele nekatere premožnejše nadstropne hiše tudi v notranjščini (Horjul, Koreno, Samotorica) – take stopnice so navadno imele tudi zidano in s stebri dopolnjeno ograjo in so povezovale pritličje z nadstropjem. Pogosto so bile tudi iz vhodne veže v vkopano klet speljane kamnite, betonirane ali opečne stopnice, medtem ko so pritličje z nadstropjem povezovale lesene stopnice (te so bile lesene v celoti ali so imele lesene le pragove). Stopnice v nadstropje so imele lahko leseno, zidano ali celo kovinsko ograjo. Na notranji zidni strani so take stopnice imele pogosto vgrajeno vzdolžno leseno ali železno držalo.

Prim.: Baš 1928; SEL 2004

7. Skica

